

Тарасенко Л. Б. Проявления коррупции и взяточничества в украинском селе в годы новой экономической политики (на примере крестьянских хозяйств Донбасса).

На примере крестьянских хозяйств Донбасса исследуется проблема использования украинским крестьянством нелегитимных способов решения проблем в селе в годы новой экономической политики. Несмотря на привлеченные рыночные механизмы, реформы большевистского руководства в аграрной сфере были половинчатыми и ограниченными, поэтому создавали много препятствий на пути развития крестьянских хозяйств. Поскольку частнособственнические интересы крестьян уничтожить было невозможно, они, несмотря ни на что, удовлетворялись различными путями, формируя при этом теневые рынки и связанную с ними коррупцию. К подкупу, взяточничеству, как средствам решения определенного дела в свою пользу, обращались часто зажиточные крестьяне, нередко середняки, а также часть бедноты. В свою очередь, представители власти, злоупотребляя служебным положением и получая от крестьян "благодарность", положительно решали вопрос.

Ключевые слова: коррупция, взяточничество, крестьянство, новая экономическая политика, Донбасс.

Tarasenko L. B. Corruption and bribery in Ukrainian village during the new economic policy (on the example of Donbass' farms).

On example of Donbass farms the problem of the use of Ukrainian peasantry illegitimate means of solving problems in rural areas during the New Economic Policy. Despite involved market mechanisms, reforms of the Bolshevik leadership in agriculture were half-hearted and limited, so creating many obstacles to the development of farms. Since the interests of farmers to destroy private property was impossible, they are, no matter what, were satisfied in different ways, thus forming a shadow markets and the related corruption. By giving bribes as a way of solving a particular case in their favor, resorted increasingly wealthy farmers, often middle, and part of the poor. In turn, government officials, abuse of authority and receiving from the peasants 'gratitude' positively solved problems.

Keywords: corruption, bribery, peasants, new economic policy, Donbass.

УДК 311.3:636:001.5

Р. Н. Гілязетдінов

ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ УСРР ДЛЯ ПОТРЕБ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

За допомогою історико-наукового аналізу розглянуто діяльність Центрального статистичного управління УСРР як провідного галузевого відомства у 20-х роках минулого століття. Розкрито його доробок у розвиток народного господарства на українських землях. Зазначено про видавничу діяльність відомства. Зосереджено увагу на новаторських розробках та досягненнях, провідних вчених-статистах. Охарактеризовано нормативну базу ЦСУ УСРР. Окремо виділено про внесок управління у забезпечення освітньої підготовки фахівців-статистів. Відмічено про значення проведених досліджень та подальші перспективи історичних розвідок зазначеного спрямування, що постають перед істориками у різних сферах народного господарства.

Ключові слова: статистика, Центральне статистичне управління УСРР, народне господарство, періодичні видання, статистичні дані, радянський період.

На початку 20-х років основна частина українських земель входила до складу Радянської України, площа якої в той час становила 452 тис. кв. км. За даними перепису 1920 р. в Україні налічувалося 25,5 млн. осіб, з них у сільській місцевості мешкало 20,9 млн., у містах – 4,5 млн. [1, с. 194].

Сучасні вітчизняні історики не залишили поза увагою питання статистики та її ролі у різних галузях народного господарства. Так, В. Вергунов у статті «Наука статистика для становлення вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань» розкриває її передумови появи, окреслює поступ та значення для польових експериментів, зокрема зауважує про математичну складову [2]. Т. Грищенко, досліджуючи державотворчу діяльність очільника ЦСУ УСРР у 1926–1928 рр. Мойсея Вольфа, зосереджує свою увагу безпосередньо на діяльності відомства у зазначений період [3]. Окрім цього, варто наголосити, що планування, фінансування та статистику характеризують документи, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, зокрема у фондах Держплану УСРР (1921–1982), Міністерства фінансів УСРР (1918–1933, 1938–1982), Центрального статистичного управління УСРР (1920–1930, 1939–1985).

Метою дослідження є проведення історико-наукової розвідки щодо діяльності Центрального статистичного управління УСРР та його внеску у народне господарство у 20-х роках минулого століття.

Принагідно зауважимо, що перше «Положення про місцеві статистичні установи України» було затверджено відповідною Постановою РНК УСРР ще 12 березня 1919 р. Майже через рік – 15 травня 1920 р. було схвалено «Положення про Центральне статистичне бюро УСРР (Всеукраїнське бюро)». Внаслідок його реорганізації Постановою РНК УСРР від 1 жовтня 1921 р. було створено Центральне статистичне управління УСРР (далі – ЦСУ УСРР).

Вітчизняна статистика становила собою систему збирання, перевірки і розробки статистичних даних. Вона віддзеркалювала перебіг виконання державних планів, зростання господарства й культури,

підвищення добробуту населення, розміщення продуктивних сил, впровадження нової техніки, наявність резервів для виконання планів, природних матеріальних ресурсів тощо. Здійснення статистичних робіт належало до державної монополії. Статистика була тісно пов'язана з системою державного планування і цим відрізнялася від позакомуністичної. Вона стала відправною базою як для нього, так і для керування народним господарством, важливим засобом контролю й перевірки виконання планів. Статистика у СРСР ґрунтувалася на звітності, що її готували всі органи, підприємства, установи й організації за встановленим порядком й у точно визначені терміни.

У лютому 1923 р. вийшов циркулярний лист ЦК КП(б)У до всіх губкомів України щодо висвітлення у друці роботи органів статистики і сприяння у цьому партійних комітетів. «Статистика України» стала одним із головних часописів державного ЦСУ УСРР. Упродовж 1921–1931 рр. світ побачила низка серій із окремих галузей статистики. Це були переважно не тільки статистичні матеріали, але й самостійні монографії. Таким чином, світ побачили 209 випусків. Наступним вагомим виданням була «Статистична хроніка». Протягом 1925–1929 рр. опубліковано 152 випуски. Двічі на місяць упродовж 1921–1925 рр. виходив з друку «Статистичний Бюлетень» спочатку російською, а згодом українською мовою. Крім того, існував щоквартальник «Вісник статистики України» (1928–1930), довідник-щорічник «Народне господарство України» (1919, 1921, 1921–1922, 1924–1925) і щорічник «Україна» (1925, 1926, 1928, 1929). У 1924–1928 рр. видавався щоквартальник «Фабрично-заводська промисловість України». Місцеві статистичні бюро видавали свої статистичні збірки та бюлетені. У грудні 1929 року на базі редакційно-видавничого відділу було створено Державне статистичне видавництво УСРР. Проте від 1931 року майже цілком було припинено публікацію статистичних матеріалів. Світ побачили тільки чотири статистичні довідники зі сфабрикованою інформацією: «Народне господарство УРСР» (1935), присвячене підсумкам виконання першої п'ятирічки і початку другої, «УРСР у числах» (1936), «Соціалістична Україна» (1937) і «Праця в УРСР» (1937). Ці праці виявилися неякісними, у них майже немає демографічної статистики. Однак, це й закономірно, адже в Україні в 1933–1934 рр. мала місце демографічна катастрофа. Унікальним явищем стало анулювання перепису 1937 року, оскільки його результати були компрометуючими для радянської влади. Збірники було видано Управлінням народногосподарського обліку УРСР за редакцією О. Асаткіна.

Із 30-х років ХХ ст. в Україні не було жодного спеціалізованого періодичного видання щодо статистики. Тому статистичні матеріали друкували у московському «Вестнике статистики» та київських журналах і збірниках: «Демографічні дослідження», «Економічна географія», «Економіка Радянської України», «Економіка та організація сільського господарства», «Історія народного господарства та економічної думки Української РСР», «Организация и планирование отраслей народного хозяйства» та ін.

Серед дослідників у галузі статистики у 20-х роках минулого століття слід виділити економістів-статистиків: К. Воблого, В. Косинського, Г. Кривченка, Й. Пасховева, Й. Шимановича та ін.; демографів: М. Птуху, Ю. Корчак-Чепурківського, Ю. Масютина, П. Пустохода, С. Томіліна, М. Трацевського, А. Хоменка та ін.; дослідників з математичної статистики: М. Кравчука і Є. Слуцького.

Відомство державної статистики СРСР будувалося за типом об'єднаного Наркомату. На чолі стояло Союзне ЦСУ, що безпосередньо підпорядковувалося ЦВК і Раднаркомом СРСР. У кожній із союзних країн організовувалися республіканські ЦСУ для здійснення загальносоюзної статистики на засадах об'єднаного Наркомату. Слід зазначити, що ЦСУ СРСР не втручалось у діяльність ЦСУ УСРР щодо виконання ним самостійних завдань їхнього керівництва [4].

Уперше структура і штати ЦСУ УСРР були погоджені Народним комісаріатом фінансів УСРР у липні 1922 р. Було створено 14 відділів: демографічної; сільськогосподарської; промислової; земельної; транспортної статистики; статистики праці; споживання і розподілу, народної освіти та ін. [5, с. 33]. Постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 3 жовтня 1924 р. було затверджено «Положення про державну статистику УСРР». У червні 1925 р. Раднарком УСРР схвалив структуру статистичних бюро у зв'язку з переходом на трьохступеневу систему управління.

Слід зауважити, що у листопаді 1925 р. відбувся Перший Всеукраїнський статистичний з'їзд, до цього проходили щорічні всеукраїнські статистичні конференції (з 1922 р.). Слід зазначити три основні завдання щодо організаційних питань, винесених на слухання на З'їзді, а саме: 1) створення й зміцнення вже побудованих окружних статистичних бюро (ОСБ); 2) зміцнення й внутрішнє пристосування ЦСУ до нової системи; 3) налагодження взаємовідносин між ЦСУ і ОСБ [6].

На початку діяльності ЦСУ УСРР користувалося чималою автономією щодо планів статистичних досліджень та публікацій. Колегія ЦСУ УСРР організовувалася за типом Колегії об'єднаних Наркоматів у складі керівника (М. М. Вольф), його заступника та членів Колегії (Мінаєв, Гуревич, Мишкіс, Авдієнко, Яровий, Ротмістров), які призначалися Радою Народних Комісарів СРСР і затверджувалися ЦВК СРСР. Навесні 1925 р. Раднарком УСРР увів до складу Президії Держплану УСРР керівника ЦСУ УСРР [3].

Варто зауважити, що лише у 1926 р. вперше державна статистика України мала опрацьований план робіт, що не обмежувався лише сухим переліком тем змісту завдань, а й подавався організаційний план їх проведення. Природно, що відсутність до того часу будь-яких фундаментальних планів робіт із державної статистики не могла не позначитися. Одним із недоліків була певна переоцінка можливостей розгортання статистичних робіт внаслідок того, що план був складений, по-перше, задовго до кінцевого визначення кошторису ЦСУ УСРР, а по-друге, при повній нез'ясованості загальносоюзного плану робіт і ступеня його матеріального забезпечення. Вже після складання плану з'ясувалося значне зниження фінансування на виконання статистичних робіт і надмірне збільшення загальносоюзних завдань, здійснення яких неминуче повинно було призвести до скорочення робіт, запланованих ЦСУ УСРР за власної ініціативи.

Збільшення кількості загальносоюзних завдань перешкоджало впорядкуванню статистичних робіт. Так, упродовж 1925–1926 рр. союзне ЦСУ безсистемно надавало різноманітні завдання українському ЦСУ, що призводило до такого перенавантаження статистичного апарату, коли наукова обробка матеріалів ускладнювалася, а їх якісне поліпшення іноді було просто неможливим. Причиною можна назвати, передусім, зміну керівництва ЦСУ СРСР і нагромадження новими завданнями з покращення статистичних робіт попередніх років. Відтак до поточних справ черга не доходила. Іншим чинником було змішання функцій ЦСУ СРСР і невідокремленого з нього ЦСУ РСФРР, що породжувало суцільний організаційний безлад.

На початку березня 1925 року було розпочато ліквідацію губернських статистичних бюро й організацій окружних статистичних бюро в Україні. Спочатку їх діяльність зводилася до укомплектування відповідними кваліфікованими, а іноді й технічними силами. Зауважимо, що до ліквідації губерній не існувало статистичних організацій в округах у теперішньому їх розумінні. Розмір штатів працівників до районування не перевищував 3–4 осіб, розробка матеріалів не проводилася. По суті ОСБ було лише передавальним пунктом із функціями найелементарнішого контролю за матеріалом, тому слід було побудувати в окрузі достатньо міцну статистичну організацію, яка перебрала б на себе як керівництво за веденням статистичних спостережень і розробкою отриманих даних, так і обслуговування запитів виконавчих комітетів, що стосувалися повного вивчення господарства в окремому районі. Відбулися певні досягнення в галузі сільськогосподарської статистики. Керівництво справами ОСБ зосереджувалося на вказівках і роз'ясненнях. Було введено до обігу єдину систему бланків, зокрема раніше відсутній інвентарний опис у системі ЦСУ СРСР. Крім того, розроблено детальну інструкцію щодо закладки записів, а система щомісячної розробки значно покращувала їх якість.

Уперше за роки революції вдалося видати друком детальну публікацію матеріалів щодо закладів професійної освіти і політпросвіти станом на 1 січня 1926 року з додатком про розвиток мережі цих закладів у 1922–1926 рр. Слід відмітити, що українська статистика була на той час єдиним джерелом для вивчення причин смертності міського і селянського населення.

ЦСУ УСРР стояв у витоків створення у середині 20-х рр. ХХ ст. статистичного факультету при Харківському інституті народного господарства (нині – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця). А вже у листопаді 1926 р. у Харкові відбулася V Всеукраїнська конференція статистиків за участю студентів-статистиків цього навчального закладу.

У лютому 1926 р. Колегія ЦСУ УСРР прийняла рішення щодо створення бюро арифмометрів, було розпочато механізацію рахункових робіт в органах державної статистики України. У ЦСУ УСРР вперше з'явилась кон'юнктура сільськогосподарська статистика. До цього часу роботи із земельної статистики не велися взагалі. Надаючи великого значення вивченню впливу землевпорядкування, виявленню зрушень в організації сільського господарства, еволюції системи, техніки, а також переселення, ЦСУ визнало за потрібне організувати підвідділ земельної статистики. У подальшому, із розширенням обсягів роботи, секцію було перетворено у відділ. Особливою міжвідомчою нарадою при кон'юнктурному бюро Держплану напрацьовані відомості визнано надзвичайно цінними для вивчення кон'юнктури [7]. Із 1927 р. завдяки М. Вольфу ця система спостережень увійшла до плану ЦСУ СРСР [3].

Виняткове значення у роботі ЦСУ УСРР мали питання вірного обчислення посівних площ. Установа наполегливо працювала над удосконаленням методів весняного вибіркового дослідження, що отримало назву «Весняне опитування», на основі якого встановлювалися розміри посівних площ. Перше весняне дослідження проведено у 1922 р. Влада та суспільство проявили зацікавленість до проведення таких розвідок, які мали встановити дійсні обсяги зруйнувань, нанесених стихією 1921 р. Проте інтерес не зник і у подальшому, адже за цими опитуваннями відстежували хід відновлення вітчизняного сільського господарства й оцінювали перспективи відродження експорту хлібу з України.

Слід зазначити, що ЦСУ УСРР визнало непридатним метод ЦСУ СРСР щодо проведення робіт, який полягав в опитуванні 30 дворів у кожній волості, обраних випадково і на основі перепису 1920 р. Вітчизняне управління застосувало інший метод – правильний механічний відбір господарств і розповсюдження середніх величин, встановлених вибірковою переписом, на всю кількість селянських господарств. Разом з тим, кількість опитаних господарств значно збільшилась: замість 60 тис. одиниць, згідно із Союзним планом, було опитано 142 тис. [8, с. I]. Таким чином, перший досвід ЦСУ УСРР щодо покращеної постановки весняного опитування виправдав покладені на нього сподівання, і надав інформацію про збільшення посівних площ в Україні. А вже з 1923 р. метод механічного відбору застосовувався у всьому СРСР. Однак українське статистичне управління на цьому не зупинилося і продовжувало вдосконалювати методи весняного опитування шляхом покращення показників відбору і підвищення відсотку опитаних господарств (у 1923 р. – 8,2 %, 1924 р. – 10,5 %, 1925 р. – 10,3 %, 1926 р. – 9,5 %) [8, с. II].

Варто відмітити, що поряд із поліпшенням статистичних методів, ЦСУ УСРР спрямовувало увагу суспільства до потреб весняного опитування. Сама програма дослідження доповнювалася низкою питань (землекористування, застосування оренди землі, найму праці тощо), актуальних для різнобічного вивчення сільського господарства і обумовлених економічними заходами з боку української влади. Відомості було складено за допомогою експертних даних земельних органів. Все це зумовлювало покращення показників та їх якісне наповнення. Результати досліджень доповідали у планові органи і владі, а також щороку опубліковували в повному обсязі.

Упродовж 1926 р. ЦСУ УСРР виконало контрольні роботи з перевірки відомостей весняного опитування, встановлених ЦСУ СРСР, а саме: порівняння даних весняного опитування з результатами бюджетних досліджень і з безпосередніми обстеженнями посівних площ землемірами. Одночасно ЦСУ УСРР за своєю ініціативою провело роботу з виявлення межі похибки, що виникала під час розповсюдження

інформації опитаних господарств на всю їх кількість. Вона виявилася у межах 5 % [8, с. IV]. У 1928 р. Раднаркомом УСРР прийнято постанову «Про організацію при ЦСУ УСРР Експертної Ради з оцінки хлібофуражного виробництва і визначення хлібофуражного балансу УСРР». До цього часу подібна рада існувала лише при ЦСУ СРСР.

Вперше в історії вітчизняної статистики протягом 1916–1927 рр. проводилося статистичне спостереження за виборчою кампанією та її результатами. Ця праця стала надвеликим і відповідальним додатковим завданням. Приміром, у ЦСУ РСФРР статистика виборів була зосереджена у Наркоматі внутрішніх справ, а не в органах державної статистики.

Упродовж 1927 р. ЦСУ УСРР за власною ініціативою без методологічного керівництва з боку Москви приступило до синтезу основних статистичних робіт – балансу народного господарства. На той час не було жодного досвіду, який міг би стати в нагоді у цій складній справі. У процесі складання матеріального балансу УСРР були опрацьовані методологічні питання, відразу ж перевірялися на конкретному матеріалі, що слугувало підґрунтям для успішного подолання багатьох ускладнень при розробці балансів наступних років.

Слід відмітити, що ЦСУ УСРР активно займалося описом округів і підготовкою демографічних описів, що мали неоціненне значення для розвитку вітчизняного сільського господарства. У травні 1926 року Колегія ЦСУ УСРР прийняла рішення про проведення робіт з опису округів України у нових межах (кордонах). Відтак цінність першої роботи полягала у тому, що після суцільної адміністративної перебудови вперше були підраховані й оприлюднені результати із галузей народного господарства у нових адміністративних кордонах. Ця робота була пов'язана із громіздким перерахуванням численних матеріалів у нових межах і потребувала для свого виконання багато сил та енергії. Як наслідок, світ побачили 41 випуски з опису округів УСРР [3].

Підсумовуючи, зауважимо, що цільова установка статистичних робіт ЦСУ УСРР обумовлювалася тим, що соціально-економічний аналіз завжди передував формально-статистичній діяльності, окреслюючи її предмет і завдання, а з іншого боку, – він завжди завершував формальне статистичне дослідження, як наслідок, одержуючи загальні та практичні висновки. Визнаючи цілком самостійне значення формально-статистичної праці, посилення й розвиток статистико-методологічних дослідів набуло вкрай важливого і необхідного значення. Зазначимо, що статистична робота стала основним знаряддям не лише соціально-економічних досліджень, а й соціально-економічної практики, зокрема, планового будівництва СРСР. Державна статистика встановила тісний взаємозв'язок і співпрацю із плановими органами країни. У травні 1927 р. Раднаркомом УСРР прийнято Постанову УСРР «Про утворення статистичної планової комісії при ЦСУ УСРР».

Потреба в послідовній, цільовій та соціально-економічній установці статистичних досліджень визначала діяльність ЦСУ України у другій половині 20-х років минулого століття. Основна робота статистичних апаратів забезпечувала, насамперед, правильне обслуговування господарського, соціального і культурного будівництва СРСР. Із цією метою були розроблені відомості з обліку кон'юнктурних і динамічних явищ, а також робіт, що надавали матеріали для розв'язання найважливіших загальних проблем. У 1930 р. Колегія ЦСУ УСРР прийняла рішення про порядок об'єднання ЦСУ УСРР з Держпланом УСРР. У 1930 році, з уведенням п'ятирічок і посиленням централізації, ЦСУ УСРР, як і ЦСУ СРСР, було скасовано, а його функції перебрав на себе Держплан СРСР. Під час «чисток» апарату у 30-х рр. ХХ ст. багатьох співробітників ЦСУ України було репресовано.

Статистика України того часу як джерело інформації про Україну і як наука була добре розвинена порівняно з іншими країнами. У 20-х роках ХХ ст. вперше опрацьовано й видано друком статистичні матеріали, що стосувалися більшої частини українських земель, які становили УСРР. Чимало статистичних даних, що стосувалися України, опублікувало також Центральне статистичне управління СРСР, зокрема основні результати переписів населення – частковий (1920), міський (1923) і загальний (1926). Натомість детально їх опрацьовувало саме ЦСУ УСРР. Внесок останнього у розвиток народного господарства є беззаперечним і, безумовно, ще потребує ретельного вивчення.

Джерела та література

1. Панченко П. П. Аграрна історія України: еволюція соціально-економічних відносин : навч. посіб. [Текст] / Панченко П. П., Кириленко І. Г., Вергунов В. А. – Вид. доп. і перероб. – К. : Аграрна наука, 2014. – 536 с.
2. Вергунов В. А. Наука статистика для становлення вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань / В. А. Вергунов // Пріоритети української науки і техніки : [матеріали] Сімнадцятої всеукр. наук. конф. молодих істориків науки, техніки та освіти та спеціалістів, Київ, 20 квіт. 2012 р. / НАН України, Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва, М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Держ. екон.-технол. ун-т транспорту, Центр дослідж. з історії науки і техніки ім. О. П. Бородіна, Укр. т-во істориків науки. – К., 2012. – С. 55–59.
3. Грищенко Т. Р. Державотворча діяльність М. М. Вольфа на посаді керівника Центрального статистичного управління України (1926–1928 рр.) [Електронний ресурс] / Т. Р. Грищенко // Історія науки і біографістика. – 2010. – Вип. 4. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-4/10>. – Заголовок з екрану.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 582, оп. 1 (1926), спр. 1267, арк. 1–2.
5. Нариси з історії статистики України. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : Держкомстат ; НДІ статистики Держкомстату України, 1999. – 187 с.
6. ЦДАВО України, ф. 582, оп. 1 (1926), спр. 1272, арк. 31–38.
7. ЦДАВО України, ф. 582, оп. 1, спр. 1270, арк. 29–30.
8. Вербицкий Г. М. К оценке точности учета посевных площадей на Украине / под ред. та предисл. М. М. Вольфа / ЦСУ УССР. – Х., 1927. – 26 с.

Гилязетдинов Р. Н. Деятельность Центрального статистического управления УССР для нужд народного хозяйства.

С помощью историко-научного анализа рассмотрена деятельность Центрального статистического управления УССР как ведущего отраслевого ведомства в 20-х годах прошлого века. Раскрыт его вклад в развитие народного хозяйства на украинских землях. Указано об издательской деятельности ведомства. Внимание сосредоточено на новаторских разработках и достижениях, ведущих ученых-статистах. Охарактеризовано нормативную базу ЦСУ УССР. Отдельно выделен вклад управления в обеспечение образовательной подготовки специалистов-статистов. Отмечено значение проведенных исследований и дальнейшие перспективы исторических исследований указанного направления, стоящие перед историками в различных сферах народного хозяйства.

Ключевые слова: статистика, Центральное статистическое управление УССР, народное хозяйство, периодические издания, статистические данные, советский период.

Hilyazetdinov R. N. The activities of the Central Statistical Administration of USSR for the needs of national economy.

Using historical and scientific analysis the activities of the Central Statistical Administration of the USSR as a leading branch agency in the 20s of last century is examined. Its achievements in the development of the national economy in the Ukrainian lands were revealed. It is indicated on department's publishing activities. Main attention is drawn on innovative developments and achievements of leading scientists in statistics. The regulatory framework of Central Statistical Administration of the USSR is characterized. Separately, the governance's contribution in providing educational training specialists in statistics is selected. The importance of the research and further perspectives of historical research of this direction facing historians in various fields of national economy are noticed.

Keywords: statistics, the Central Statistical Administration of the USSR, the economy, periodicals, statistical data, the Soviet period.

УДК 94(477.72)"19":364

Т. Б. Букрєєв

БОРЬБА З ДИТЯЧОЮ БЕЗПРИТУЛЬНІСТЮ ТА БЕЗДОГЛЯДНІСТЮ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20–х РОКІВ ХХ ст. НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ХЕРСОНЩИНИ)

У статті досліджуються та аналізуються причини виникнення та перші спроби подолання дитячої безпритульності та бездоглядності у першій половині 20-х років ХХ століття на Півдні України та реалізація цих механізмів на Херсонщині. Охарактеризовано основні напрями боротьби з означеним соціальним явищем. Вперше до наукового обігу було введено ряд джерел із фондів Державного архіву Херсонської області, що висвітлюють діяльність структур соціального захисту та реабілітації дітей у 20-х рр. ХХ ст. на Херсонщині.

Ключові слова: дитяча безпритульність, дитячий будинок, громадські організації, УСРР, Херсонщина.

Соціальні та політичні зміни, які відбуваються в сучасному житті України певною мірою зумовили розвиток дитячої безпритульності та бездоглядності. Звернення до історії подолання, а саме аналіз досягнень і помилок подолання безпритульності в 20-ті роки, допоможе уникнути прорахунків у вирішенні цієї проблеми у сьогоднішні. Нестабільність політичного та економічного рівня у нашій державі призвела до труднощів у набутті молодим поколінням умінь адекватно розуміти і використовувати у своєму житті свободу та соціальну відповідальність. Важливо вивчити і дослідити шлях розвитку методів боротьби з безпритульністю та соціальною занедбаністю серед неповнолітніх. Проблематика дитячої безпритульності й бездоглядності є важливою складовою глибокого вивчення державної політики в умовах становлення тоталітарного режиму й згортання ліберальних традицій, ролі громадянського суспільства у царині захисту соціальних прав, співпраці правоохоронних структур з громадськими організаціями.

Основні заходи, проведені державними органами та громадськими організаціями для рятування молодого покоління від згубних наслідків Першої світової війни та революції неодноразово привертала увагу істориків, соціологів, педагогів та юристів. Проблематика історії боротьби з безпритульністю в Радянській державі – вельми різноманітна. Одним із активних дослідників досвіду подолання масової дитячої безпритульності в Радянській Україні в 20-х - першій половині 30-х років ХХ ст. стала А.Г. Зінченко [1]. Також даною проблемою займалися: О.С. Парашевіна [2], В.Є. Виноградова-Бондаренко [3], Л.В. Олянич [4], О.І. Анатольєва [5]. У їхніх дослідженнях подано узагальнюючі характеристики дитячої безпритульності у 20-ті роки. Регіональний матеріал у цих роботах представлений вибірково, що не дає змоги говорити про специфіку окремих регіонів.

Джерельною основою для висвітлення даного питання виступають матеріали 16 справ, які зберігаються у Державному архіві Херсонської області (Фонди: Р.-2, Р.-413, Р.-414, Р.-485, Р.-801).

Мета статті – дослідження перших спроб подолання таких соціальних явищ, як дитяча безпритульність та бездоглядність, що супроводжували процес формування радянсько-більшовицького тоталітарного режиму.